

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Carolieweg 18

Status: Beeldbepalend

Periode: veldwerk 9-9-2004

Onderzocht door: T. Tel, F. van der Waard (veldwerk); H. Wierts (archiefonderzoek).

Auteur: F. van der Waard

Datum: november 2004 Groningen

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieur-afwerkingen verborgen zitten.

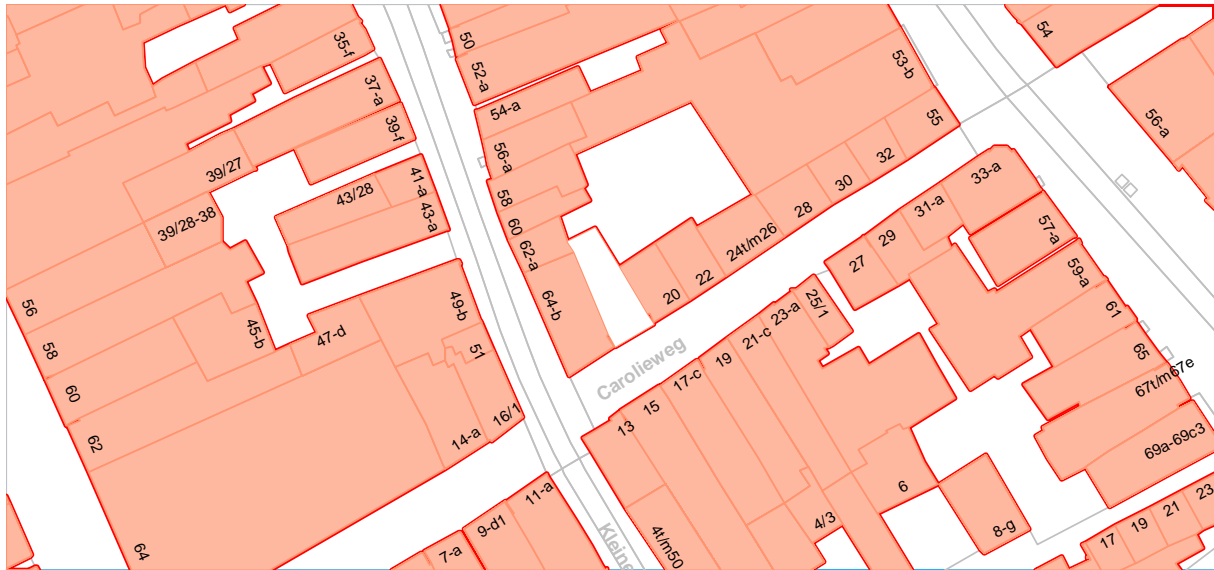
Voor het onderzoek van de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoossier van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING EN STRUCTUUR

Caroliweg 18 staat op een smal ondiep iets gerend perceel (ca.21,5 x 7-5,5 m.) aan de noordzijde van de Caroliweg dat naar achteren toe iets smaller wordt. Het huis is een diep pand (17 x 7-6 m.) van twee bouwlagen en steil dak met voorschild waarvan de achterste helft afgeplat is ter hoogte van de dekbalken van de gebinten.

In het midden van het huis is aan de rechterzijde een binnenplaatsje dat op begane grond niveau overbouwd is. Aan de achterzijde is een recente eenlaagse ondiepe kort aanbouw met een plat dak. Het huis heeft aan beide zijden druppen.

BOUWGESCHIEDENIS

De kern van het huidige huis is opgezet als een diep geheel onderkelderd huis van twee bouwlagen met borstwering en steil zadeldak met eiken dekbalkgebinten met kromme stijlen en een eiken sporenkap.

Volgens een opmeting uit 1933 was het voorste gedeelte van het huis over de volle breedte onderkelderd en was dit gedeelte van de kelder van een balklaag voorzien. Daarachter bevindt zich een smallere kelder met een tongewelf. Deze is thans nog aanwezig. Deze kelder is smaller dan het huis zelf. Aan de rechterkant is een strook niet onderkelderd waar zich de gang zal hebben bevonden. Aan deze zijde bevindt zich iets voorbij de helft van het huis een binnenplaats. In de zijmuur van deze binnenplaats zijn op de verdieping vermoedelijk drie kloostervensters geweest. De sporen van één van deze kloostervensters zijn nog duidelijk aanwezig. Vermoedelijk zijn er ook op de begane grond vensters geweest. De kelder met het tongewelf had ook twee vensters aan de binnenplaats, getuige de steekappen. De sporen van deze vensters suggereren dat de binnenplaats oorspronkelijk is of op zijn minst 17de-eeuws.

Er is echter ook een aanwijzing gevonden dat dit niet het geval was. Een pengat in een dekbalk van het vijfde gebint aan de rechterzijde suggereert dat de kap aanvankelijk geen rekening met de aanwezigheid van de binnenplaats heeft gehouden. Diverse sporen geven aan dat de gebinten waarschijnlijk hergebruikt zijn.

Het is niet geheel duidelijk hoe het een en ander geïnterpreteerd moet worden. Men zou kunnen aannemen dat de huidige kap, binnenplaats en tongewelf in aanleg vroeg-17de-eeuws zijn. Het gebouw kan dan als eenlaags diep huis in de late 15de of 16de eeuw gebouwd zijn en in de vroege 17de eeuw verhoogd zijn met een verdieping waarbij tevens de binnenplaats gemaakt werd en de gebinten opnieuw gebruikt werden. Dat zou de sporen van hergebruik verklaren. Het een en ander zou bij eventuele verbouwingen nader onderzocht moeten worden.

Het huis had aan de rechterkant de gang en de trappen en aan de linkerkant de stookzijde. Althans in de latere situatie zitten de gang en trappen rechts.

Uitsnede van de kaart van Hauboïs uit omstreeks 1643.

De kaart van Hauboïs van ca. 1643 toont op de plek van Carolieweg 18 een diep huis met zadeldak met een diep achterhuis. Van dat achterhuis zijn geen sporen gevonden.

Uitsnede minuutplan van de gemeente Groningen uit omstreeks 1830 met daarop aangegeven de moderne huisnummering.

Op het minuutplan van omstreeks 1830 heeft het pand al de huidige omtrek. Het perceel heeft dan ook de huidige lengte en er is geen achterhuis. Op het minuutplan wordt het binnenplaatsje aan de rechterzijde niet aangegeven. Dit kan betekenen dat het binnenplaatsje toen al dichtgebouwd was of dat men het wellicht niet ingemeten heeft.

In de tweede helft van de 19de eeuw kan de topgevel afgebroken zijn en vervangen door de huidige lijstgevel. Vermoedelijk kreeg het pand toen ook een winkelpui. Ook is in dezelfde periode een schouw in de voorkamer van de verdieping gebouwd en dateren er enkele paneeldeuren uit deze tijd.

In 1933 is voor een verbouwing een opmeting van de bestaande toestand van de begane grond gemaakt. De begane grond had een winkel, een tussenstukje met vermoedelijk twee bedsteden, een tussenkamer, en een achterkamer met een stookplaats in de achtergevel. Aan de rechterzijde bevindt zich een lange gang die verbreedt op de plek van de vroegere binnenplaats.

Bij deze verbouwing werd de balklaag boven het voorste gedeelte van de kelder verlaagd tot het maaiveld, zodat de winkel gelijkvloers kwam te liggen met het maaiveld.

De winkelpui werd vernieuwd. Er kwam een insteekverdieping boven de winkel. Vóór die tijd was er al wel een insteek in het achterste gedeelte van de winkel. In hoeverre de achterkamers ook insteken hadden kan niet afgelezen worden. De trap naar de verdieping werd aangepast en de trap naar de zolder werd vernieuwd. Ook werd er een WC op de verdieping gebouwd.

BESCHRIJVING

gevels

De lijstgevel heeft twee bouwlagen en een mezzanino en is drie traveeën breed. De gevel is in schoon metselwerk in normaal kruisverband met roodbruine steentjes gemetseld.

De vensters zijn overdekt door strekken die aan de onderkant licht getoogd zijn.

De begane grond heeft een recente winkelpui met aan de rechterkant een deur naar de bovenwoning.

Mogelijk zitten er achter het plaatmateriaal, dat de pui omgeeft, nog resten van een oudere pui.

De eerste verdieping heeft drie T-vormige stolpramen met dunne kozijnen met duivejagerprofilering.

De mezzanino heeft drie tweedelige vensters die als stolpramen uitgevoerd zijn.

De gevel wordt van boven afgesloten door een houten kroonlijst ondersteund door twee consoles. De gevel zou uit de tweede helft van de 19de eeuw kunnen stammen.

De achtergevel is een afgeknotte gepleisterde topgevel van twee bouwlagen hoog en twee traveeën breed, waarvan de begane grond is ingebouwd. De topgevel is kennelijk een tuitgevel geweest. De rechterschouder met zandstenen afdekplaat die nog aanwezig is wijst daarop.

Boven het platte dak van de aanbouw is nog een gedeelte van de beganegrondgevel zichtbaar. In dit gedeelte bevinden zich twee dichtgespijkerde vierkante houten vensters die mogelijk een insteek van de begane grond verlicht hebben.

Op de verdieping bevinden zich T-vormige vensters met 19de-eeuwse kozijnen met duivejagerprofilering en recent vernieuwd raamhout. Tussen de vensters bevindt zich een uitgemetseld rookkanaal van een vroegere stookplaats tegen de achtergevel op de begane grond.

De zolder heeft twee vierkante houten vensters. Ter hoogte van de vlieringvloer is de gevel afgetopt en horizontaal beëindigd.

De rechter (oostelijke) zijgevel is een langsgevel van twee verdiepingen met een sprong van een binnenplaatsje dat halverwege het huis begint. De zijgevel is ingebouwd behalve ter plaatse van de binnenplaats. Wel is de binnenplaats op begane grond niveau ingebouwd. De gepleisterde gevel aan de binnenplaats heeft op de verdieping van voor naar achteren twee houten vensters en een dichtgezet kloostervenster waarvan de zandstenen tussendorpel zichtbaar is. Ook zijn er balkkoppen en ankers van vier eiken balken te zien die duidelijk maken dat de verdieping overdekt is door een enkelvoudige eiken balklaag. De balken hebben een geschatte doorsnede van ca. 20-22 x 16 cm. De balken hebben zowel oorspronkelijke ankers als later toegevoegde ankers. Twee ervan zijn sierankers; een heeft een lelieachtige versiering en de ander heeft ondermeer een ronde knop in het midden die mogelijk op een

17de-eeuwse datering duidt. Deze secundair toegevoegde ankers hebben vermoedelijk oorspronkelijk in de voorgevel gezeten, voordat deze door de huidige 19de-eeuwse gevel vervangen werd. Het ligt voor de hand dat hier meer kloostervensters zijn geweest omdat hier een oud binnenplaatsje is. Vermoedelijk waren er gezien het aantal balkvakken aan de binnenplaats drie kloostervensters, waarvan de achterste in dichtgezette vorm behouden is gebleven. De huidige houten vensters zijn zeer waarschijnlijk de opvolgers van twee kloostervensters. Het is goed mogelijk dat boven de houten vensters onder de pleister de zandstenen dorpels van vroegere kloostervensters nog aanwezig zijn. Bij de binnenplaats kon in de drup van de oostelijke zijgevel een tienlagenmaat van 82 cm. waargenomen worden. De steenmaat bedraagt 27,5/31/31/31,5/32,5x14/14,5/15/15/15,5/16 x 7 cm.

beschrijving per bouwlaag

Het pand heeft een kelder met gedrukt tongewelf (halfsteens gemetseld, gewelfstenen 21,5-22-23 x 5 cm.) met een bouwnaad en twee steekappen die dichtgezette vensters in de zijgevel aangeven. De kelder strekt zich niet uit tot onder de gang aan de rechterkant. Vermoedelijk was het huis in het midden van oudsher van een iets naar binnen springende binnenplaats aan de rechterzijde voorzien, zodat het huis in het midden iets minder breed is. Hier heeft de kelder zijn vensters. De kelder begint tegenwoordig niet direct achter de voorgevel, maar ligt enkele meters terug van de rooilijn. Blijkens tekeningen van Bouw en Woningtoezicht liep de kelder vroeger tot de rooilijn door.

De begane grond heeft een forse hoogte van 4,7 meter hetgeen erop duidt dat dit pand een oude kern heeft. Zeer waarschijnlijk is de oorspronkelijke enkelvoudige balklaag boven de begane grond nog aanwezig hoewel die niet waargenomen kon worden. De begane grond is als winkelruimte in gebruik en heeft verlaagde plafonds en voorzetwanden. Aan de rechterzijde is een trapportaal afgescheiden.

De verdieping is overspannen door een enkelvoudige eiken balklaag (geschat 20-22 x 16 cm.).

De verdieping heeft een voorkamer en een achterkamer die de volle breedte van het huis in beslag nemen. In de ruime zone daartussen bevinden zich aan de rechterzijde de trappartij met overloop en een WC. Daarachter bevindt zich een gang aan de linkerzijde met rechts een keuken en een recente badkamer.

De voorkamer heeft aan de linkerzijde een stookplaats met houten schouw uit de tweede helft van de 20ste eeuw en een stucwerk boezem met pilasters en architraaf uit de 19de eeuw. De kamer is toegankelijk via een tweepaneelsdeur met geprofileerde omlijsting aan beide zijden uit de tweede helft van de 19de eeuw.

De trappen dateren uit 1933 evenals de WC die een Bruynzeeldeur heeft.

De keuken is toegankelijk via een tweepaneelsdeur met geprofileerde omlijsting aan beide zijden uit de tweede helft van de 19de eeuw.

De achterkamer heeft eenvoudige 19de-eeuwse vensteromtimmeringen.

kapconstructie

De zolder met borstwering heeft een mogelijk vroeg-17de-eeuwse gebintenkap met zes kromstijldekbalkgebinten die zeven vakken vormen. De kap is zodanig afgetimmerd dat de platen en het onderste gedeelte van de sporen niet gezien kunnen worden. Wel kon geconstateerd worden dat er in de voorste helft van de kap eiken sporenparen zijn met een eiken haanhout met. Van de achterste helft is de steile kap boven de dekbalken gesloopt.

De gebinten zijn voor zover zichtbaar van eikenhout. De gebinten hebben korbelen die boven en beneden gepend zijn en met twee toognagels vastgezet zijn. De stijlen zijn in de dekbalk gepend en met twee toognagels vastgezet. De windschoren zijn aan de onderkant koud op de stijlen gespijkerd.

De gebinten zijn voorzien van links gehakte 3,6 cm en rechts gezaagde merken. De volgende telmerken zijn aangetroffen:

Gebint 1 (dat wil zeggen het eerste gebint gezien vanaf de voorgevel) rechts een gehakte 1.

Gebint 2 links (niet zichtbaar) en rechts gehakte 2.

Gebint 3 links gezaagde 3

Gebint 5 links gezaagde 2

De niet opeenvolgende nummering suggereert dat de gebinten mogelijk hergebruikt zijn.

Voorbij het midden bevindt zich aan de rechterzijde de binnenplaatsmuur die tot de gebintplaat opgetrokken is en die de functie van de rechtse stijlen van de gebinten overneemt. De dekbalken van

het vierde en vijfde gebint rusten op deze muur. Het vijfde gebint heeft aan deze zijde een verticale stijl met een schoor die het gebint aan deze ondersteunen. Vlak voorbij de stijl zit echter nog een gat van de oorspronkelijke verdwenen korbeel. Dit kan erop duiden dat dit gebint ooit ook aan de rechterkant een normale kromme stijl heeft gehad en dat de binnenplaats niet bestond.

Ook andere gebinten tonen sporen van hergebruik. Bij vierde gebint past het korbeel links niet goed in het gat van de stijl en ook de niet opeenvolgende nummering suggereert hergebruik.

De zijvlakken van het voorste zadeldak zijn belegd met opnieuw verbeterde Hollandse pannen.

De indeling van de zolder is modern en aan de linkerkant is een loggia gemaakt.

WAARDESTELLING

Caroliweg 18 heeft hoge monumentwaarde omdat de bouwmassa met rest van een steile kap behouden is gebleven en deze nog goed de bouwmassa van een vroeg 17de-eeuws of ouder diep pand weerspiegelt.

De voorgevel heeft als 19de-eeuwse lijstgevel positieve monumentwaarde.

De zijgevel en de achtergevel zijn waardevol omdat er oude bouwsubstantie in zit en bouwsporen die het mogelijk maken de vroegere vorm af te leiden. De zijgevel heeft bouwsporen van een kloostervenster en hergebruikte sierankers. De deksteen op een schouder van de achtergevel verraadt de vorm van de tuitgevel.

Het casco heeft hoge monumentwaarde zoals de dragende muren, achtergevel, balklagen en tongewelf van de kelder. Met name de kapconstructie met eiken kapgebinten en rest van een eiken sporenkap is zeer waardevol.

Het weinige overgebleven historische interieur uit de tweede helft van de 19de eeuw en uit 1933 heeft een beperkte kunsthistorische waarde.

AANBEVELINGEN

Bij eventuele verbouwingen is nader bouwhistorisch onderzoek gewenst.